

תשובת הרב יגאל שפרן

לכבוד העורך,

שלום וברכה רבה,

אני מודה לו מאד על שהואיל להמציא לי את מכתבו החשוב של כבוד הרב קורח שליט"א בענין מאמרנו באסיא מ"ב-מ"ג תשמ"ז, ("אמירת אמת לחולה"). שמחתי באומרים, שכן גם הרב קורח שליט"א מסכים למסקנת הדברים, כדבריו ש"לגוף הברור ההלכתי לע"ד נראה להיות נוטה מעט כמסקנת הכותב אף כי לא מטעמיה" וכ"ו, שהרי לשם הברור ההילכתי באנו ומה טוב שעוד מצדדים בהדגשת אמירתה של האמת לחולה, על פני ההיפך, תוך בחינתו של כל מקרה לגופו.

ובמה שנוגע להערות שכתב כבוד הרב קורח שליט"א, הנה בזה תגובתי בשבע נקודות:

א. במה שכותב, שלע"ד קשה למצוא מקורות למידה חדשים בהלכה, וכונתו על הפיכת הקרי והכתיב [לו – לא], כמקור ילפותא לפסיקה, הנה באמת אין כאן כל מקורות למידה חדשים בהלכה, כי דברים ערוכים הם בש"ס בכמה מקומות, ולמשל:

בויקרא כ"ז, ל', הכתיב הוא: "וקם הבית אשר לא חומה לצמיתות לקונה", ועל פי הקרי י"ל: "וקם הבית אשר לו חומה לצמיתות לקונה". ועל זה מצינו בירושלמי מעשרות פ"ג ה"ד: "אשר לו חומה – פרט לבית הבנוי בחומה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: כותל החיצון הוא החומה. ושם בהמשך מסביר הירושלמי: רבי יהודה דריש "אשר לו חומה" [=קרין], רבי שמעון דריש "אשר לא חומה" [=כתיב]. ע"כ.

הרי איפוא מחלוקת מפורשת בירושלמי, להלכה, ומיוסדת על ההבדל בין הקרי לכתיב.

עוד נלענ"ד מחלוקת נוספת הקשורה לפסוק זה, ושבפשוט מיוסדת על ההבדל בין הקרי שבו לבין כתיבתו: בערכין ל"א א', לומד ראב"י כי "אשר לו חומה – אע"פ שעכשיו אין לו והיה לו קודם לכן" (והיינו על פי הקרי), ומאידך בריש מגילה מצינו לריב"ק האומר שלענין חומה שם, אזלינן דווקא לפי זמן אחשוורוש גם אם הייתה חומה קודם לכן, ופשיטא שכוונתו לילך רק על פי הכתיב ושלא לקבל את הדרשה דראב"י המיוסדת גם על הקרי, שאל"כ מה יעשה עם קרי הפסוק המפורש הנ"ל והסותר שיטתו?

ב. בעוניי, איני רואה הבדל עקרוני בין "קרי וכתוב" לבין "אם למסורת ולמקרא", שזה נראה ממש אותו דבר.

(ובמה שכתב הרב קורח שליט"א שהערתו שאין ללמוד מקרי וכתוב היא ענין שהוא עקרוני בדרך הלמידה, יעויין ברע"ב (אבות ד' ו') וז"ל: הדורש החסרות והיתרות שבתורה נה"ה לקרי וכתוב – י.ש.] ומראה טעם על כל קרן וקרן, לומר שאין בה דבר לבטלה, אין לך כבוד תורה גדול מזה. עכ"ד).

ג. במה שכתב שאי אפשר לדקדק בדברי נבואות של ישעיהו, להפכה לדעה שבהלכה ודברי חזקיה המלך דעה בהלכה כנגדה – וכן במה שכתב "מה להם לחז"ל לעמת דברי חזקיה עם דברי נביאים ואיך יחלוקו על דברים שנמסרו לו כנבואה" – הנה באתת שטתנו כגמ' ברכות י', א', וז"ל:

"אמר לו ישעיהו לחזקיהו וכו'... צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה (מלכים א' י"ח) ... כבר נגזרה גזרה עליך, א"ל חזקיה: בן אמוץ, כלה נבואתך וצא. כך מקובלני מבית אבי אבא: אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים". ע"כ.

הרי שדברינו שיטה ערוכה היא בש"ס, ופשיטא שאנו נוקטין בזה דווקא כחזקיה ותמיד אומרים לאדם שיתפלל וכ"ו ואל ימנע עצמו מן הרחמים, גם אם נראה שכבר נגזרה גזרה, ודווקא כחזקיה אל מול ישעיהו (ועיוין בדברי קודש של מרן הרב קוק זצ"ל ב"אורות", עמ' ק"כ).

ואגב דאתינן להכא נראה לומר שהדעות של ישעיהו וחזקיה שבברכות כאן, הן הדעות של ישעיהו וחזקיה במדרש דקה"ר כפי שהבננו בעני דעתנו ושהבאנו במאמר הנ"ל, לענין מה אומרים לחולה, שישעיהו הוא המבטא את האמת באופן נוקב ואילו חזקיה – משנה אחרת עימו, ואין להאריך.

ד. במה שכתב שמאחר שהקרי והכתוב הוא הלכה למשה מסיני (כנדרים ל"ז, ב) ואם כן איך אפשר שתכלול מחלוקת בעצמה עם עצמה, הן בהל"מ אי אפשר שתיפול מחלוקת – הנה לענ"ד לא קשה:

מה שא"א שתיפול מחלוקת בהלכה למשה מסיני, הוא לגבי עצם זה שאותו ענין הוא הלכה למשה מסיני אבל לא שבתוכן אותו הענין לא תתכן מחלוקת שבה שתי הדעות הן הל"מ. ופשיטא ש"קרי וכתוב", למרות מה שהוא הלכה למשה מסיני, כולל בתוכה של הלכה זו תרי אנפין, ששניהם הם למשה מסיני. יתרה מזה:

בכל מקום שיש כתיב וקרי, וכתוב ולא קרי, וקרי ולא כתיב, מילים אלו נמצאו כן לפי שבגלות ראשונה אבדו הספרים ונטלטלו, והחכמים יודעי התורה מתו, ואנשי כנסת הגדולה, מצאו מחלוקת בספרים והלכו בהם אחר הרוח לפי דעתם, ובמקום שלא השיגה דעתם על הכירור, כתבו האחד ולא נקדו [= כתבן ולא קריין]. או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים [= קריין ולא כתבן]. וכן כתבו בדרך

אחד מכפנים ובדרך אחר מבחון [= קרי וכתוב]. ושלכן יש לתת טעם לשניהם. (לשון הרד"ק בהקדמת פרושו ליהושע).

ממילא, אם כדעת הרד"ק (וכן האפודי והאברבנאל), בקרוב לכ' הפעמים בתנ"ך שבכתוב איתא "לו" בו"ו, ובקרי קרינן "לא" באל"ף (או להיפך) הכונה שזו מחלוקת מזמן עזרא ובית דינו, פשיטא איפוא שיש לתת טעם לשניהם, וזהו "משום שלא השיגה דעתם על הבירור" שבכרי הרד"ק, כלומר שהייתה בזה מחלוקת, זה אמר ככה וזה ככה, ואודא"ת, וצריך לבאר איך כל אחד לשיטתו אזיל אחר הפסוק.

ה. במה שכתב לסתור דברנו מגמרא מפורשת בסוטה ל"א, א', ששם כתוב דהיכא דכתיב "לא" באל"ף [וקרינן בו"ו] — במשמע הכי ומשמע הכי, לענ"ד אינו סתירה כלל:

בגמרא שם אין הכוונה כלל שבכל מקום כזה בו זמנית בכל פעם ההוראה היא לשני הכיוונים גם יחד, אלא אדרבה, הכוונה היא שלפעמים צריך לדרוש המילה באלף בלבד ולפעמים בו"ו בלבד, למרות שכתוב אלף.

אם לא כן, מה ראיית הגמרא שם על הפסוק דכתיב על הי"ת ש"ככל צרתם לא צר" ושאותו דורשת הגמרא שאדרבה "ככל צרתם" לו" [להי"ת] צר" — אם נשאר גם ה"לא" על מכונו? הרי כך יוצא שבאמת יתכן ובכת"אחת להי"ת יש ולא צר חלילה בצרתם של ישראל? אלא הפשט הוא שאדרבה יש לילך לעיתים אחר הכיוון החיובי בכאור המילה "לא", למרות שהכתיב הוא לכיוון שלילי ["לא"] ופשיטא שלא אוחזין את החבל כתרי ראשין.

יעויין בפרוש המשניות לרמב"ם על אתר, שכותב ש"לא" — אע"פ שהוא כתוב באל"ף, הרי הוא מורה לפעמים הוראה חיובית, ו"לו", אע"פ שהוא כתוב בו"ו — הרי הוא מורה לפעמים הוראה שלילית. (וראה בפהמ"ש לרמב"ם בהוצאת הגר"י קאפח שליט"א שהרחיב בבקיאותו הנפלאה להטעים כוונת הרמב"ם). דקדק הרמב"ם בלשונו ולמדנו שלפעמים ולא תמיד, ובוודאי שלא בא לומר שכל מקום אתו חז"ל לריבויי על הכתיב באל"ף ולהוסיף תמיד גם לו"ו בא"ו, תוך השארתו של ה"לא" באל"ף, על מכונו.

יעויין ברשימה הבאה ויראה שבש"א א"א לומר שנשאר כל המקומות כל האלפיים במקומם ושהדרשות לשנות מאל"ף [=לא] לוי"ו [=לו], אתו לריבויי כלבד:

1. שמות כא, ח; 2. ויקרא יא, כא; 3. ש"א ב, ג; 4. ש"ב טז, יח;
5. ש"ב יח, יב; 6. ש"ב יט, ז; 7. ישעיהו ט, ב; 8. ישעיהו מט, ה;
9. ישעיהו סג, ט; 10. תהילים ק, ג; 11. תהילים קלט, טז; 12. משלי יט, ז;
13. משלי כו, ב; 14. איוב ו, כא; 15. איוב יג, טו; 16. איוב מא, ד;
17. עזרא ד, ב; 18. דהי"א יא, כ;

ובפסוק שלענייננו, מלכים ב' ח' — כפי שכתבנו במאמרנו הנ"ל, יעויין שבאמת חלק מהמפרשים על אתר ביארו הפסוק קודם כל ע"פ ה"לא" באל"ף, ורק אחר כך על פי ה"לו" בוי"ו [רד"ק ורלב"ג], וחלק להיפך [=רש"י], כי חלק נקטו בראש ובראשונה על פי הכתיב וחלק בראש ובראשונה על פי הקרי (כשברור שלכו"ע האידך גיסא חזי לצרופי לבאור העיקרי והשאלה היא אך מי בראש).
 ו. ובמה שכתב הרב קורח שליט"א שלשיטת ב"ש בסוגיית כיצד מרקדין לפני הכלה כלה כמות שהיא, היינו לא לומר לא לשבח ולא לגנאי — לא ירדתי לסוף כוונתו כלל. שהרי פשיטא שאם לכל הכלות הנאות אומרים "כלה נאה וחסודה" ויש כלה שלא אומרים לה מאומה, בזה גופא אמרו לה הכל. אלא הכוונה לפי ב"ש היא שאומרים לה בדברים אחרים שהם נאים לה, כדי שלא לביישה, ומזה מובן שאף שאינה נאה וחסודה באופן אחד, הנה מכל מקום במה שהיא כמות-שהיא היא נאה באופן אחר. כעין זה מצינו בנדרים ס"ו, ב' במעשה דלכלוכית, שהתירה ר' ישמעאל ברבי יוסי לבעלה, כי מצא בה שאף שהיתה לכלוכית, מכל מקום שמה היה נאה לה, במה שנקראה לכלוכית, והתירה על-סמך מום יפה זה שבה. ונראה לענ"ד שאף שבית-שמאי לא ענו לבית הלל, לא הודו לשיטת בית-הלל כדברי הרב קרח שליט"א אלא נשאו בדעתם. כמו בהרבה מקומות בש"ס, ובמה שאמרו על הכלה כמות שהיא, בכך החמיאו לה גם אם יצא מזה ברמז שלענין נוי היא מכוערת, כי באמת גם ככיעור יתכן שיהא סוג מסויים של שלמות והיינו למשל אם הכיעור הוא מושלם ממש, ואין בו אלא כיעור. שלמות של כיעור, גם היא שלמות אם היא מושלמת. שמה של לכלוכית הוא נוייה של לכלוכית, משום ששמו של דבר הוא מהותו הפנימית של אותו דבר, ואם השם מכטא באמת את הדבר הכעור, בכל שלמותו, בזה יופיו.

ז. ומצטרף אני מאד לדבריו המאלפים של הרב קורח שליט"א בסוף מכתבו, להיות זהיר זהיר בדבר אמירת אמת מכאיבה לחולה, ולהיות מתון מתון ולבדוק כל מקרה לגופו ולתת את הדעת מאד על אופיו של החולה, ואם כי צריך להעמידו על מצבו, חייבים הרופאים לעשות זאת ככל העדינות האפשרית שבעולם, וכמה שאפשר יותר אופטימיות.

וממך הענין, מודה אני מאד ומחזק לסברה שהעלתה הרבנית ד"ר בת-שבע הרשקוביץ. (ר' להלן מכתבה, עמ' 40) שבשיקול מה וכיצד לומר, יש לערב גם את השאלה מי יאמר ושבענין זה מעמדו של רופא המשפחה, המכיר את החולה, מעמד חשוב הוא.

ויה"ר והאמת והשלום אהבו, ושלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו (ישעיהו נז, ט).

והנני אליך בכל מילי דמיטב ובברכת התורה,

יגאל ב. שפרן